

<p>بخش دوم در مسیر</p> <p>درس نهم</p> <p>نام طراح : سیده زینب موسوی</p>	<p>به نام خدا</p> <p>معاونت آموزش متوسطه نظری</p> <p>دبیر خانه راهبردی کشوری دین و زندگی</p> <p>تولید شده در استان لرستان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب دین و زندگی دوازدهم رشته علوم تجربی</p> <p>سال تحصیلی 99-1400</p>
--	---	--

پایه های استوار

اهداف یادگیری

هدف کلی : توانایی تبیین معیار های یک تمدن متعالی از نظر اسلام

اهداف آموزشی :

- 1- آشنایی با رهنمود های قرآن کریم و سیره ی معصومین (ع) درباره معیار های تمدن اسلامی
- 2- توانایی تبیین معیار های تمدن اسلامی بر اساس قرآن و سیره ی معصومین (ع)
- 3- بتواند وضعیت معیار های چهارم ، پنجم و ششم را در دوره ی تمدن اسلامی تحلیل و بیان کند .

متن درس

گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند تغییر در **نگرش** انسان ها و تحولی بنیادین در **شیوه زندگی فردی و اجتماعی** بود .

رسول خدا این رسالت را از مکه آغاز کرد و سپس با هجرت به مدینه و با کمک یاران خود پایه های یک جامعه دینی را بنا و حرکت به سوی **تمدن اسلامی** را آغاز کرد .

مطالعه **قرآن کریم و سیره و روش آن بزرگوار** ما را به برخی از معیار های تمدن مورد نظر اسلام می رساند .

1- رسول خدا (ص) مردم را از ابتدا دعوت به **یکتاپرستی** کردند و فرمودند : ای مردم بگویند معبودی جز الله نیست تا رستگار شوید .

2- رسول خدا افق دید مردم را از زندگی **فرا تر برد** و آنان را با **آخرت** آشنا کرد .

3- رسول خدا برای **رسالتی** بر انگیخته شده بودند که جامعه ای بنا نهد که در آن به جای حکومت **ستمگران و طاغوتیان** ، **ولایت الهی** حاکمیت داشته و **نظام اجتماعی** بر پایه ی **قوانین و دستورات الهی** باشد .

4- یکی از مهم ترین **اهداف** پیامبر اکرم برپایی جامعه ای **عدالت محور** بود به طوری که در آن **مظلوم** بتواند به آسانی **حق** خود را از **ظالم** بستاند و امکان **رشد** برای همه انسان ها فراهم باشد نه اینکه نعمت های زمین انحصار گروهی محدود باشد . پیامبر در این راستا از هیچ تلاشی در این راه فروگذار نمی کرد .
برای مثال به مردم می فرمود :

برترین جهاد ، سخن حقی است که انسان در مقابل سلطانی ستمگر بر زبان آورد

قرآن کریم در اوصاف **نمازگزاران** را اینگونه بیان می کند که آنان در **مال خود** برای **محرومان و فقیران** نیز **حق معینی** قرار داده اند .

و آنجا که می خواهد **تکذیب کنندگان دین** را معرفی کرده ، از کسانی یاد می کند که **یتیمان** را از خود **میرانند** و دیگران را به **اطعام مساکین تشویق نمی نمایند** .

وضعیت این معیار در دوره ی تمدن اسلامی
مستخرج من القرآن و السنة

با توجه به پیام های مکرر قرآن کریم و سیره و روش رسول خدا (ص) تا مدتی پس از ایشان توجهی به این معیار داشتند .

برای مثال : در هنگام مواجه سپاه مسلمانان با سپاه ساسانیان گفت و گویی میان رستم فرخ زاد فرمانده سپاه یزگرد سوم با فرمانده مسلمانان رخ داد که می تواند نشان دهنده ی این معیار باشد.

5- یکی از اهداف مهم پیامبر ارتقای جایگاه خانواده به عنوان **کانون رشد و تربیت انسان ها** و مانع

اصلی فساد و تباهی بود .

از عناصر اصلی این برنامه **احیای منزلت زن** بود.

در آن زمان که زن هیچ ارزشی نداشت و همچون کالایی بود پیامبر در **گفتار و رفتار** خویش انقلابی عظیم در **جایگاه خانواده و زن** پدید آورد آن حضرت به یاران خود فرمود : هیچ مردی نیست که زنی از محارم خود را شاد کند ، خداوند روز قیامت او را شاد خواهد کرد.

وقتی به ایشان می گفتند کسی دختر دار شده است می فرمود : دختران چه فرزندان خوبی هستند ، سرشار از لطف ، آماده کمک به پدر و مادر ، انس گیرنده ، باعث برکت ، ریزبین ، هنرمند و ظریف کار پیامبر همواره دست دخترش را می بوسید و می فرمود : بهترین زنان جهان چهار تن اند ؛ مریم آسیه فاطمه خدیجه

خداوند از خشنودی فاطمه خشنود و از خشمش به خشم می آید

فاطمه پاره ای از تن من است هر که او را بیازارد مرا آزرده است و هرکس مرا بیازارد خدا را آزرده است

به طور کلی در خانواده پیامبر زنان پا به پای مردان تاریخ را رقم زده اند .

خدیجه (س) حامی بزرگ پیامبر در دوران اولیه و سخت بعثت ؛

فاطمه (س) همراه پدر و حامی بزرگ حضرت علی؛

و **زینب** (س) در کنار برادر پیام رسان نهضت عشورا ؛

این خانواده الگوی تمام عیار : **عفاف ، حیا و پوشش اسلامی** بودند .

وضعیت این معیار در دوره ی تمدن اسلامی

با توسعه سرزمین های اسلامی و شکل گیری حکومت هایی که پیامبر و یارانش اسوه و سر مشق خود قرار نمی دادند بار دیگر برخی از **رفتار های جاهلی** نسبت به زن پدیدار شد . حاکمان بنی امیه و بنی عباس حرمسرا تشکیل داند و **حقوق الهی زنان** را نادیده می گرفتند . با این وجود موقعیت زن و خانواده در تمدن اسلامی بسیار فراتر از موقعیت زن در اروپا و سایر مناطق جهان بود . زن حق مالکیت و کار داشتند ، دست رنج آنان به خودشان تعلق می گرفت و در اختیار همسر یا پدر قرار نمی گرفت .

توضیح تکمیلی : در اروپا تا نیمه قرن نوزدهم زنان حق مالکیت نداشتند و تمامی اموال آنان متعلق به

شوهرشان بود .

قرآن کریم اصولاً **تلقی درجه دوم** بودن زن را به **شدت نهی کرد** و به اینکه در آن عصر و حتی تا همین دوره اخیر ، در اروپا زن را بر **اساس تورات** ، موجود **درجه دو تلقی می کردند** .

رسول خدا دعوت خود را در جامعه شروع کرد که نشانه هایی از **تفکر و تعقل** در آن نبود . و جز هفده نفر در آن جامعه با سواد دیگری نبود و دنیای مردمان پر از جهل و خرافات بود برای

مثال : شتر سالم را با آهن داغ می کردند تا شتر مریض درمان شود .

پیامبر اکرم آمد تا این جامعه را **متحول کند** و مردم را به سوی زندگی مبتنی بر **تفکر و علم** سوق دهد .

اولین آیاتی که بر رسول خدا نازل شد و آغاز گر رسالت وی بود درباره ی **دانش آموختن** بود.

سد جاهلیت با نزول تدریجی آیات قرآن و دعوت مکرر این کتاب به خرد ورزیدی و دانش تشویق های مکرر پیامبر شکسته شد .

رسول خدا نه تنها همه را دعوت به علم آموزی کرد بلکه آموختن علم را برای مردم واجب دانست و فرمود

طلب علم بر هر زن و مرد مسلمان واجب است

آن حضرت روزی به یارانش فرمود : **هر کسی که دوست می دارد ، نگاهش به چهره ی کسانی افتد که از**

آتش دوزخ در مان اند به جویندگان علم بنگرد سوگند به کسانی که جان من در دست قدرت اوست هر

شاگردی که برای تحصیل علم به خانه ی عالمی رفت و آمد کند در هرگامی ثواب و پاداش عبادت یک

ساله عابد برای او منظور میگردد و برای هر قدمی که در این مسیر می نهد شهر آبادی در بهشت برای او

آماده می سازند بر روی زمین که راه می رود زمین نیز برای او طلب آمرزش می کند .

روزی زنی به نزد حضرت زهرا (س) رفت و سال های متعدد پرسید و ایشان به همه سوال ها پاسخ دادند

زن از زیاد شدن سوالات احساس شرمندگی کرد حضرت فاطمه (س) فرمود : **من هم کار گزارم و خود را**

خادم خداوند قرار داده ام . مزد من در برابر هر سوالی که پاسخ دهم از مجموع مروارید هایی که فاصله ی

میان زمین و آسمان را پر کند بیشتر است . پس سزاوار است که از پرسش های تو احساس رنج و زحمت

نکنم

تلاش پیامبر و پیشوایان ما سبب **علاقه مسلمان** به **علم و دانش** شد .

برای مثال : **نیاکان ما** در جهان اسلام توانستند حلقه دانش بشری را از **چند شاخه محدود** به **پانصد شاخه** برسانند و این به معنی **توسعه** زیاد هم بود . شوق آنان به **دانش** باعث شد در کنار هر مسجدی یک مدرسه ساخته شود .

یکی از بزرگ ترین دانشمندان در تمدن اسلامی **ابن سینا** بود که بحق آثار وی یکی از عوامل اصلی تحول اندیشه در اروپا و توجه بیشتر اروپاییان به تفکر **فلسفی و دانش طبیعی** محسوب می شود مثل کتاب **((شفا))** ایشان .

ملاصدرا ، فیلسوف بزرگ اسلامی درباره هماهنگی میان **دین و تفکر عقلی** می گوید:

نمی شود قوانین این دین برحق الهی ، که چون خورشید روشن و درخشان است . با دانش استدلالی یقینی مخالفت داشته باشد . نیست باد آن فلسفه ای که قوانینش با کتاب قرآن و سنت رسول خدا و ائمه اطهار مطابقت نداشته باشد .

در **تمدن اسلامی** در قرون اولیه در امور مربوط به **بهداشت و سلامتی** وضع مسلمانان بسیار درخشان بود ؛ درمیابیم که چگونه دستورات ساده ای مثل **وضو، غسل ، طهارت ، نجاست و دستورات** مربوط به **سلامت و درمان** دنیای اسلام را **متحول** کرده است .

یکی از ویژگی های فرهنگ علمی **دوره اسلامی** منحصر نبودن **تحصیل علم به طبقه ی خاصی** بود . در زمان پیامبر زنان به حضور ایشان می رسیدند و سوالات علمی می پرسیدند . حضرت زهرا (س) در مدینه **کلاس علمی** تشکیل دادند و برخی از همسران پیامبر جز **روایان حدیث** به شمار می آیند .

تصاویر

بوعلی سینا یکی از دانشمندان مسلمان که شهرت جهانی دارد که ایشان فیلسوف ، دانشمند و حکیم بوده اند .

ملاصدرا یکی دیگر از دانشمندان مطرح اسلامی در حیطه فلسفه و عرفان فعالیت کرده اند .

معیار های جامعه اسلامی همچون ستون هایی برای یک بنا هستند .

آیات و احادیث

تدبر در قرآن 1 : مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

در این آیه به دو اصل اعتقادی که دو معیار تمدن اسلامی نیز به حساب می آیند ، اشاره شده است . آن دو معیار کدام اند؟

معیار اول : ایمان به خدا (توحید و یکتا پرستی)

معیار دوم : ایمان به آخرت (معاد)

تدبر در قرآن 2 : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

با توجه به آیه شریفه و عبارت های درس معیار سوم تمدن اسلامی کدام است ؟ پذیرش ولایت الهی ؛ ولایت خدا و پیامبر و امامان (ولایت پذیری)

تدبر در قرآن 3 : لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ.....

با توجه به آیه شریفه و عبارت های قبل ، معیار دیگری از معیار های مورد نظر پیامبر اسلام برای تشکیل

تمدن اسلامی را ذکر کنید .

معیار چهارم : برپایی جامعه عدالت محور

تدبر در قرآن 4 : وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

با تفکر در این آیه معیار پنجم تمدن اسلامی را ذکر کنید ..

معیار پنجم : حفظ و ارتقا جایگاه خانواده

تدبر در قرآن 5 : قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

با توجه به این آیه شریفه و عبارات قبل ، معیار دیگری از تمدن مورد نظر پیامبر اسلام را ذکر کنید :

معیار ششم : عقل و خردورزی و اهمیت جایگاه علم و عالم

پاسخ به فعالیت های کلاسی

تکمیل

اکنون که معیارها را استخراج کرده اید، به ترتیب الویتی که خودتان تشخیص می دهید، آنها را در ردیف هی شماره یک تا شش قرار دهید.

۱- اصل توحید ۲- اصل معاد ۳- پذیرش ولایت الهی و نفی ولایت طاغوت ۴- عدالت خواهی ۵- تحکیم بنیان خانواده و احیای مقام و منزلت زن ۶- تفکر و تعقل

دانش تکمیلی

اگر اسلام می تواند به وجود آورنده یک تمدن باشد، چرا عموم کشورهای اسلامی از تمدنی ضعیف برخوردارند؟

پاسخ به این سؤال را در وبگاه گروه قرآن و معارف اسلامی به آدرس <http://quran.dept.talif.sch.ir> در بخش «دانش تکمیلی» ملاحظه کنید.

هم اندیشی

برای اینکه ما مسلمانان بتوانیم بار دیگر تمدن اسلامی را احیا کرده به جایگاه مناسب خود در جهان برسانیم چه اقداماتی باید انجام دهیم؟

معیارهای تمدن اسلامی	اقدامات لازم
۱- اصل توحید	اجرای درست فرمانهای خداوند در جامعه
۲- اصل معاد	توجه بیشتر به آخرت
۳- پذیرش ولایت الهی و نفی ولایت طاغوت	ایستادگی در برابر ظالمان و سرسپردگی به ولایت خدا
۴- عدالت خواهی	رفع اختلاف طبقاتی و حمایت از اقشار محروم
۵- تحکیم بنیان خانواده و احیای مقام و منزلت زن	حراست بیشتر از حریم خانواده و توجه به حجاب
۶- تفکر و تعقل	ترویج عقلانیت و ارتقای سطح علم و دانش

سوالات امتحانی

الف- به پیام آیات زیر پاسخ دهید .

- 1- آیه شریفه (مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) به کدام دو اصل اساسی اعتقادی که دو معیار تمدن اسلامی هم به حساب می آید اشاره دارد؟ (پرتکرار، امتحان نهایی)
- 2- آیه شریفه (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ....) به کدام معیار تمدن اسلامی اشاره دارد؟ (امتحان نهایی)

ب- درستی یا نادرستی جملات زیر را مشخص کنید .

- 3- از ویژگی های فرهنگ علمی دوره ی اسلامی منحصر نبودن تحصیل علم به طبقه یا قشر خاص بود. (امتحان نهایی)
- 4- در جامعه ی عدالت محور پیامبر (ص) نعمت ها و ثروت ها در انحصار گروهی محدود بود . (امتحان نهایی)
- 5- برترین جهاد، سخن حقی است که انسان در مقابل سلطان ستمگر به زبان آورد . (تالیفی)

پ- جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- 6- رسول خدا دعوت خود را در جامعه جاهلی آغاز کرد که نشانه های بسیار اندک از تعقل و داشت (امتحان نهایی)
- 7- رسول خدا در دوره ی تمدن اسلامی با و خویش انقلابی عظیم در جایگاه خانواده و زن پدید آورد (امتحان نهایی)
- 8- رسول خدا (ص) مردم را از ابتدا دعوت به کردند (تالیفی)

ت- جواب درست را انتخاب کنید .

- 9- پیامبر گرامی اسلام مبعوث شد تا جامعه ی آن روز را متحول کند و مردم را به سوی زندگی مبتنی بر سوق دهد . لذا اولین آیاتی که بر ایشان نازل شد درباره ی بود .

الف - جاهلی - تفکر و علم - دانش آموختن

ب - مشرک - تفکر و علم - دانش آموختن

ج - جاهلی - عدل و قسط - توحید و عدل

د - مشرک - عدل و قسط - توحید و عدل

- 10- روایت نبوی (برترین جهاد، سخن حقی است که انسان در مقابل سلطانی ستمگر بر

زبان آورد) قوام بخش کدام یک از پایه های تمدن اسلامی است .

- الف- اطاعت از خدا و رسول و دوری از طاغوت ب- دعوت به تفکر و علم ورزی
ج - برقراری عدالت اجتماعی د- اعتقاد به توحید و معاد

ث- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید .

- 11- قرآن کریم در وصف نمازگزاران چه چیزی را بیان می کند ؟ (تالیفی)
12- تا همین دوره اخیر در اروپا زن را بر اساس تورات چگونه تلقی می کردند ؟ (تالیفی)
13- شوق به چیزی باعث شد در کنار هر مسجدی یک مدرسه ساخته شود ؟ (تالیفی)

ج - به سوالات زیر پاسخ کامل دهید .

- 14- چگونه یکی از جاهل ترین جوامع روزگار پیامبر (ص) مشتاق علم گردید ؟ (پرتکرار ،
امتحان نهایی)
15- موقعیت زن در خانواده در تمدن اسلامی را بنویسید . (پرتکرار ، امتحان نهایی)
16- تلاش های پیامبر اکرم (ص) را برای برپایی جامعه ای عدالت محور بنویسید . (امتحان
نهایی)
17- سخن رسول خدا در رابطه با چگونه در امان ماندن از آتش دوزخ و ثواب تحصیل علم را
بنویسید . (تالیفی)

معنای مفاهیم و اصطلاحات

ولایت : سرپرستی ؛ به این منظور که کسی که ولایت دارد در واقع سرپرست کسانی است که بر آن ها ولایت دارد .

ولایت الهی : سرپرست حقیقی انسان ها کسی است که آن ها را خلق کرده و یا کسانی که خالق تعیین می کند مثل پیامبران و امامان .

رشد : رشد در دو جنبه معنوی و دنیوی مد نظر است .

عام المنفعه : آنچه که سودش به عموم برسد .

سوالات واگرا

- 1- اگر رسول خدا هرگز مبعوث نمی شدند چه اتفاقی می افتاد؟
- 2- اگر جایگاه زن هرگز مورد توجه اسلام نبود زنان در چه وضعیتی بودند؟
- 3- تصور خود را در رابطه با اینکه اسلام با مسائلی چون تفکر بیگانه می بود و ما صرفاً بدون تعقل باید عبادت پروردگار را می کردیم بنویسید .

پاسخ نامه سوالات

- 1- توحید و معاد دو اصل اعتقادی هستند که دو معیار تمدن اسلامی هم به حساب می آیند .
- 2- ولایت پذیری ؛ پذیرش ولایت خدا ، پیامبران و امامان
- 3- ص 5-4 غ 5- ص
- 6- تفکر ، دانیایی 7- گفتار و رفتار 8- یکتاپرستی
- 9- الف 10- الف
- 11- در مال خود برای فقیران و محرومان حق معینی قرار می دهند
- 12- درجه دو
- 13- دانش
- 14- نزول تدریجی آیات قرآن و دعوت مکرر این کتاب به خرد ورزی و دانش از یک طرف و تشویق دائمی رسول اکرم (ص) از طرف دیگر سد جاهلیت را شکست و جامعه ی آن زمان را مشتاق علم کرد
- 15- زنان حق مالکیت و کار داشتند دسترنج آن ها به خودشان تعلق داشت و در اختیار همسر و پدر قرار نمی گرفت به همین جهت می توانست ثروت خود را وقف امور عام المنفعه کنند . تحصیل برای زنان آزاد بود و دانشمندان زن پدیدار شدند قرآن کریم اصولاً تلقی درجه دوم بودن زن را به شدت نفی کرد و با اینکه در آن عصر وحتى همین دوره اخیر در اروپا زن را بر اساس تورات موجود درجه دوم تلقی می کردند آیات قرآنی با این نگاه مبارزه کرد .
- 16- یکی از اهداف مهم پیامبر (ص) برپایی جامعه ی عدالت محور بود تا مظلوم به آسانی حق خود را از ظالم بستاند و امکان رشد برای همه انسان ها فراهم شود نه اینکه نعمت ها در انحصار گروهی محدود باشد . ایشان از هر فرصتی برای رفع تبعیض های طبقاتی حاکم بر نظام جاهلی و برقراری فرهنگ برابری استفاده می نمود .
- 17- کسی که دوست میدارد نگاهش به چهره ی کسانی افتد که از آتش دوزخ در امانند ، به جویندگان علم بنگرد . سوگند به کسی که جانم در دست قدرت اوست ، هر شاگردی که برای تحصیل

علم به خانه عالمی رفت و آمد کند در هر گامی ثواب و پاداش عبادت یک ساله ی عابد برای او منظور می گردد برای هر قدمی که در این مسیر می نهد شهر آبادی در بهشت برای او آماده می سازند . بر روی زمین که راه می ورد زمین نیز برای او طلب آمرزش می کند.

ارجاعات

قرآن کریم

کتاب درسی دین و زندگی دوازدهم رشته علوم تجربی- ریاضی و فیزیک - فنی و حرفه ای - کار دانش
سایت سنجش ؛ بانک سوالات

راهنمای معلم دین و زندگی دوازدهم رشته علوم تجربی-ریاضی و فیزیک-فنی و حرفه ای- کار دانش